

УДК 021:004.77:316.77

Людмила Трачук,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри документальних комунікацій і бібліотечної справи

Рівненського державного гуманітарного університету

Бібліотечний сегмент глобального інформаційного простору: основні засади розвитку

Досліджено вплив електронних засобів комунікації на формування сучасного глобального інформаційного простору, який розглядається як нове децентралізоване комунікаційне середовище та невіддільна частина життєвого середовища сучасного людства зі специфікою у вигляді розірваності двох рівнів буття: реального й віртуального. Це породжує сучасне соціальне завдання — постійно актуалізувати бібліотечний сегмент віртуального інформаційного простору, сприяти його входженню в загальнодержавний та світовий інформаційні простори, враховуючи потреби користувачів як визначального чинника бібліотечних інновацій.

Ключові слова: інформаційний простір, комунікаційне середовище, бібліотеки, користувачі, інновації.

Постановка проблеми. У сучасних суспільних і гуманітарних науках значну увагу приділено вивченню просторів, в яких здійснюється соціальна комунікація (СК). Становлення соціуму все частіше пов'язують із розвитком і пануванням певних видів соціальних комунікацій, які формують людину як суб'єкта, що через власну діяльність впливає на подальшу еволюцію суспільства. Першим цю ідею запропонував Н. Луман, котрий стверджував, що суспільство є, по суті, соціальною комунікацією, тобто будь-які соціальні системи утворюються винятково завдяки комунікації, і соціальне можливе лише тому, що воно у своїй основі комунікативне [13].

Для соціального розвитку минулого визначальними були усна та письмова масові комунікації. На активізацію досліджень комунікаційного простору сьогодні вплинуло створення нових каналів взаємодії — електронних, які призвели до зміни кількісного складу учасників комунікаційного процесу та обсягів трансльованої інформації. Електронні засоби взаємодії, революційно змінивши масштаби СК, сприяли створенню глобального комунікаційного простору. Його становлення, зміна механізмів і процесів соціальної взаємодії в наші дні відбувається завдяки мережі Інтернет. Історія розвитку веб-простору як сукупності інформаційних масивів, розміщених на серверах великих організацій, генераторів і агрегаторів баз даних, доступних для віддалених користувачів завдяки застосуванню телекомунікаційних технологій як безоплатно, так і на комерційній основі, тісно пов'язана з еволюцією інформаційних технологій (ІТ) загалом і бібліотечних зокрема.

Аналіз останніх досліджень. Питання формування глобального інформаційного простору досліджували вітчизняні та зарубіжні фахівці О. Дубас, В. Ігнатко, С. Каріков, М. Сітцева, І. Манаква та інші. Роль бібліотек у цьому процесі розглянуто в працях Т. Гранчак, О. Мар'їної, Т. Берестової, М. Двор-

кіної, С. Єзової, В. Леонова, С. Матліної та ін. Однак є потреба узагальнити характерні риси розвитку бібліотечної частини глобального інформаційного простору.

Мета — дослідити основні риси та закономірності розвитку бібліотечного сегмента інтернет-простору.

Вклад основного матеріалу. Інформаційний простір нинішнього соціуму трактують як нове децентралізоване комунікаційне середовище, яке не залежить від ідеології, релігії, культури, національності й обумовлює реальну поведінку людини; ця сфера структурується на основі спільності цілей, цінностей та інтересів соціальних авторів. Інформаційний простір є новою формою культури, в якій комунікація перетворюється на своєрідний спосіб існування людей [5].

Тенденція ототожнювати культурний і комунікаційний простори виразна у працях багатьох дослідників. Зокрема, американський учений Е. Холл розглядав культуру як комунікацію та вважав, що культура розвивається завдяки комунікації [18, с. 119]. На думку Ю. Хабермаса, завдяки комунікації в життєвому світі відбувається відтворення культурних цінностей, соціальна інтеграція та соціалізація [15, с. 354]. А. Соколов досліджує соціальну комунікацію як невіддільну частину культури, а еволюцію людської культури — як соціально-комунікаційну еволюцію, наголошуючи, що на всіх стадіях розвитку культури вдосконалення комунікаційних засобів супроводжувалося суспільним прогресом, іноді навіть зумовлювало його, а суспільний прогрес, зі свого боку, стимулював еволюцію комунікації [14, с. 7—8]. Сучасний комп'ютеризований світ з мультимедійними глобальними комунікаційними каналами і культурною спадщиною, яка зберігається в розподіленій пам'яті комп'ютерних мереж, переживає стадію постнеокультури — час панування електронних комунікацій.

У сучасних умовах інформаційні технології є одним із найважливіших інструментів формування потреб, інтересів, поглядів, ціннісних установок, важелем впливу

на світогляд людини, механізмом виховання і навчання. Набуваючи глобального характеру, ІТ сприяють розширенню комунікацій і формуванню єдиного комунікативного простору, в межах якого діють особливі закони, норми поведінки і світосприйняття [11]. Відповідно, суспільство стає не тільки єдиним інформаційним простором з потужною високорозвинутою інфраструктурою й інформаційним фондом [8, с. 72], а й єдиним комунікаційним простором. Тобто інформаційні технології — це самостійний феномен, який, хоч і зумовлений потребами суспільства та підвладний певним закономірностям, зі свого боку також детерміновано впливає на соціум [17].

Нові контури життєвого середовища людини окреслюють такі чинники інформаційного суспільства: інформація й знання як головні рушійні сили розвитку соціуму та інформаційні ресурси як стратегічні ресурси суспільства; глобальна інформатизація, стрімкий розвиток інформаційно-комунікативних технологій як основа нової економіки знань; новизна, швидкоплинність, прискорення як найхарактерніші риси знання; 6—8-річний цикл оновлення виробничих і соціальних технологій; безперервна освіта і здатність до перекваліфікації як невіддільна частина збереження соціального статусу особистості [8]. Отже, інформаційний простір є складовою частиною життєвого простору сучасного людства і має специфіку у вигляді розірваності двох рівнів буття: реального й віртуального, що зумовлює нові норми й ситуації існування [5, с. 224].

Віртуальний рівень буття розглядав, зокрема, французький філософ, культуролог, соціолог і публіцист, теоретик постмодернізму Ж. Бодріяр, зауважуючи, що інформаційні технології настільки точно відтворюють дійсність до найменших дрібниць, що створюють віртуальну модель, зручнішу і привабливішу, ніж реальна. Це явище він назвав "втратою реальності", "гіперреальністю" [1].

Інформаційні технології, зокрема й Інтернет, становлять основу зародження гіперреальності, специфіка якої полягає в тому, що вона стає новим життєвим простором людини, який заміщує простір соціальної реальності. Гіперреальність — це штучна, вторинна реальність, яка виникає внаслідок дії інформаційних технологій, що дають змогу розширити сферу віртуального до грандіозних масштабів [11].

У сучасних інформаційних продуктах ідея необмеженості причинно-наслідкових зв'язків є однією з найважливіших ознак подібності віртуального реальному. Принцип побудови гіпертексту в Інтернеті втілює ідею руху до нескінченності, а самостійне розгортання дії дає людині відчуття свободи — в цьому полягає одна з причин довіри до ідеалів віртуального світу, який уподібнюється справжньому буттю [2].

Гіперреальне глибоко проникає в соціальне та індивідуальне життя людини й зумовлює її поведінку і світогляд. Отже, інформаційний простір у сучасному суспільстві як прошарок між свідомістю людини та об'єктивною реальністю конструє образ соціального, внаслідок чого зникає актуальне соціальне, замінюючись віртуальним [11]. Під час спілкування в Інтернеті люди перебувають в інформаційному просторі ніби одночасно, всі разом, проте кожен спілкується лише з тим невеликим фрагментом інформаційної реальності, який його цікавить [16].

Розглядаючи віртуальну реальність як нову технологію безконтактної інформаційної масової комунікації [3], варто відзначити важливість правильно організованої циркуляції інформації у віртуальному комунікативному просторі для успішної взаємодії з іншими соціальними агентами. Нині постає потреба збільшити число комунікативних каналів для отримання відомостей, які допомагатимуть індивіду бути обізнаним зі змінами, що відбуваються в суспільстві, задля корекції власної комунікативної діяльності. Однак значна кількість розрізненої інформації не дає змоги "охопити" її загалом, тому користувач обмежується поверхневим сприйняттям — не перевіряє відомості за першоджерелами, не зіставляє факти, не відсіює домисли, що зумовлює потребу застосовувати стратегії споживання. Індивід фізично не в змозі повноцінно сприймати і засвоювати інформацію, яка надходить із різноманітних соціально-мережових джерел і миттєво змінюється. Це негативно впливає на інтелектуальний потенціал, загальну культуру й культуру споживання інформації — рівень критичного сприйняття потоку даних із мережі стрімко знижується. Споживач інформаційного продукту потрапляє у замкнуте коло, внаслідок чого відбувається постійний спад якості одержаної інформації та погіршення соціально-мережової взаємодії [12, с. 205].

Зважаючи на викладене, соціальне завдання бібліотекаря як інформаційного працівника полягає в тому, щоби постійно підтримувати закріпленій за бібліотекою сегмент інформаційного простору в актуальному стані, вводити нові елементи, які корегують дисфункцію інших складників, розвиваючи в такий спосіб інформаційну інфраструктуру [10]. Бібліотечне інформаційне середовище має педагогічне значення, адже може істотно впливати на настрій і продуктивність, поведінку і психічний стан, мотивацію читачів тощо. "Те, як користувачі почуваються в бібліотеці, залежить від якості простору", — стверджує англійський бібліотекознавець Р. Уотсон [19, с. 119]. Споживачі часто застосовують об'єкти і простір не так, як розраховували бібліотекарі, а способи забезпечення інформаційних потреб аудиторії можуть відрізнятися від запропонованих бібліотечними фахівцями. Тому важлива тісна взаємодія з читачами, яка може допомогти бібліотекам створювати комфортний простір, а не лише місця для роботи.

До бібліотечних послуг в інтернет-середовищі відносять: доступ до електронних документів із фондів бібліотеки; доступ до створення користувачем електронних документів на базі бібліотеки, зокрема введення користувацького контенту як складової частини електронної бібліотеки чи бази даних; доступ до довідково-бібліографічного обслуговування і бібліографічної продукції бібліотеки; доступ до фактографічної продукції бібліотеки; доступ до новинних і орієнтувальних документів; доступ до бібліотечного навчання, консультування, спілкування; доступ до наукової продукції бібліотеки; доступ до соціокультурної діяльності бібліотеки; доступ до комфортного бібліотечного середовища, яке забезпечує диференційоване обслуговування електронними документами [6]. Кожен вид доступу в електронному середовищі може характеризуватися такими ознаками:

підвид послуги; користувач послуги залежно від його місцезнаходження (локальний чи віддалений); результат послуги, який отримує користувач (документ, довідка тощо); спосіб надання послуги (основні технічні, організаційні засоби чи об'єкт (веб-сайт бібліотеки тощо), за допомогою яких бібліотечні працівники надають послугу, а користувачі її отримують) [6].

Одним зі способів взаємодії бібліотеки і читачів є можливість залучення аудиторії до створення контенту веб-сайта: електронної бібліотеки, баз даних, іншої бібліотечної продукції. Приймання і представлення від імені бібліотеки електронних документів, отриманих від сторонніх авторів, у бібліотеці як користувачецентристській організації О. Єлісіна визначає як послугу доступу до формування контенту електронної бібліотеки чи її веб-сайта [7, с. 170].

Користувачі можуть робити внесок у наповнення веб-ресурсу бібліотеки, якщо їм буде надано можливість створювати власний контент, пов'язаний з представленими на сайті темами і предметами. Читацькі історії, спогади, фотографії та інші матеріали можуть значно збагатити сайт бібліотеки [7].

Висновки. Інформаційно-комунікаційні технології, що постійно розвиваються, стають визначальним чинником змін у соціумі. Інтернет сприяв розвитку глобального комунікаційного простору. Віртуальне середовище стає частиною життєвого простору особистості, фундаментом її розвитку, потребуючи збільшення кількості комунікаційних каналів для отримання інформації. Неспроможність її адекватного сприймання і засвоєння та погіршення якості соціальної взаємодії зумовлюють сучасне соціальне завдання бібліотекарів — актуалізувати бібліотечний сегмент віртуального інформаційного середовища, сприяти його входженню в загальнодержавний і світовий інформаційні простори, враховуючи потреби читача як головного рушія бібліотечних інновацій. Саме бібліотека забезпечує адаптацію особистості до інформаційного простору, надаючи доступ до електронних продуктів та послуг через власні інтернет-представництва.

Список використаної літератури

1. Бодриар Ж. Символический обмен и смерть / Ж. Бодриар. — Москва : Добросвет, 2000. — 387 с.
2. Вегнер Д. Как Интернет меняет наш мозг / Д. Вегнер // В мире науки. — 2014. — № 2. — С. 98—102.
3. Голованова Т. М. Вплив використання віртуального простору на когнітивний розвиток особистості / Т. М. Голованова // Наука і освіта. — 2015. — № 1. — С. 20—24.
4. Динсман М. Цифровая гуманитаристика : интервью с Дэвидом Голамбиа. Университет "нового века"? Образование под гнетом изменений цивилизации // Гефтер : [интернет-журнал]. — Режим доступа: <http://gefter.ru/journal>. — Загл. с экрана. — Дата обращения: 04.02.2017.
5. Дубас О. П. Інформаційно-комунікаційний простір: поняття, сутність, структура / О. П. Дубас // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — Київ, 2010. — Вип. 19. — С. 223—232.
6. Єлісіна Е. Ю. Обеспечение доступа к электронным документам в библиотеках: теория и практика : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 / Е. Ю. Єлісіна ; [Рос. гос. б-ка]. — Москва, 2008. — 17 с.
7. Єлісіна Е. Ю. Электронные услуги библиотек / Е. Ю. Єлісіна. — Санкт-Петербург : Профессия, 2010. — 303 с.
8. Ігнатко В. С. Еволюція "життєвого простору" людини від періоду науково-технічного прогресу до епохи інфор-

- маційної революції / В. С. Ігнатко // Мультиверсум. Філософський альманах. — 2016. — Вип. 1/2. — С. 103—115.
9. Каріков С. А. Філософія. Розділи: Філософська антропологія, соціальна філософія, філософія культури : навч. посіб. / С. А. Каріков ; Нац. ун-т цив. захисту України. — Харків, 2011. — 128 с.
10. Лопатина Н. В. Библиотекарь в профессиональной структуре общества: теоретико-методологический анализ : дис. ... д-ра пед. наук / Н. В. Лопатина. — Москва, 2015. — 375 с. — Режим доступа: http://files.msuc.org/diss/01/Lopatina_dis_d01.pdf. — Загл. с экрана. — Дата обращения: 02.02.2017.
11. Манакова И. Ю. Человек в постиндустриальном обществе : автореф. дис. ... канд. филос. наук / И. Ю. Манакова ; Воронеж. гос. ун-т. — Воронеж, 2008. — 24 с.
12. Сітцева М. В. Соціально-психологічні аспекти організації комунікативної взаємодії у віртуальному просторі / М. В. Сітцева // Освітлогічний дискурс. — 2014. — № 3. — С. 201—209.
13. Скороварова Є. Концепція комунікації Н. Лумана / Є. Скороварова // Учен. зап. Таврич. нац. ун-та ім. В. И. Вернадского. — Режим доступа: http://sn-philcultpolsoc.crimea.edu/arhiv/-2013/uch_24_1_2_filosof/008skvor.pdf. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 06.01.2017.
14. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособие / А. В. Соколов. — Москва, 2007. — 461 с.
15. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне : пер. с нем. / Ю. Хабермас. — Москва : Весь Мир, 2003. — 416 с.
16. Черных О. П. Онто-гносеологический анализ информационной реальности : автореф. дис. ... канд. филос. наук / О. П. Черных ; Магнитогор. гос. ун-т. — Магнитогорск, 2005. — 21 с.
17. Щупленков О. В. Проблемы информационно-коммуникационного потенциала современного общества / О. В. Щупленков, Н. О. Щупленков // NB: Проблемы политики и общества. — 2013. — № 12. — С. 70—96.
18. Hall E. The Silent Language / E. Hall. — New York : Doubleday&Company, Inc., 1959. — 240 с.
19. Watson R. The future of UK public libraries / R. Watson. — Mode of access: <http://www.quadrupheme.com/novel-spaces-the-future-of-uk-public-libraries/>. — Title from the screen. — Date of appeal: 02.02.2017.

Исследовано влияние электронных средств коммуникации на формирование современного глобального информационного пространства, которое рассматривается как новая децентрализованная коммуникационная среда и неотъемлемая часть жизненного пространства современного человечества со спецификой в виде разорванности двух уровней бытия: реального и виртуального. Это порождает современное социальное задание — постоянно актуализировать библиотечный сегмент виртуального информационного пространства, способствовать вхождению библиотек в общегосударственное и мировое информационное пространство, учитывая потребности своих пользователей как определяющий фактор библиотечных инноваций.

The influence of electronic media of communication on forming of global information space is investigated. The information space of modern society is seen as a new decentralized communication environment and inalienable part of modern humanity vital space with a specific as dissociation of two levels of existence: real and virtual. This generates the modern social task — constantly update the library segment of virtual information space, to facilitate its entry into the national and global information space, taking into account the needs of its users as determined factor of library innovations.

Надійшла до редакції 25 лютого 2017 року